

6. Цимбалістий В.Ф. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник. 3-тє вид. доповнене та виправлене. – Львів: «Новий світ-2000», 2007. – 360 с.

Коваленко Ю.О.

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ІННОВАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Визначальною рисою сучасного цивілізаційного розвитку виступає глобалізація, яка охоплює багатогранні напрями взаємодії країн світового співтовариства. Вона представляє собою механізм утворення і формування економічного простору з правовими, економічними, політичними, соціальними концепціями, які є єдиними для руху всіх факторів виробництва, різних форм міжнародної торгівлі товарами та послугами. Зокрема, вона є передумовою виходу все більшої кількості країн на світовий ринок, поглиблення їх взаємозв'язків та активізації торгівельних відносин. Сьогодні міжнародний обмін товарами відіграє важливу роль у взаєминах між державами. Поряд з цим все більшого значення набуває торгівля послугами. Однією з закономірностей суспільного розвитку є випереджальне зростання цієї сфери у порівнянні з матеріальним виробництвом і розширення її господарських позицій. Саме у послугах формуються такі вирішальні фактори економічного зростання як наукові розробки, нематеріальні форми нагромадження, глобалізація господарської діяльності, нові інформаційні технології тощо. Вона є однією з найбільш перспективних сфер економіки, яка швидко розвивається й охоплює широке поле діяльності від транспорту і туризму до фінансування, страхування, посередництва та ін. Поглиблення міжнародного поділу праці, зростання добробуту населення, збільшення вільного часу, науково-технічний прогрес у сфері матеріального виробництва, внаслідок якого ускладнюються товари, що потребують технологічного обслуговування, дають можливість багатьом країнам світу зайняти своє визначене місце на ринку послуг, галузі якого є дуже різноманітними. Крім того, з розвитком всіх видів ділових послуг відбувається трансформація економіки індустріальних держав, формується її новий вигляд.

Аналіз останніх публікацій. Зазначена проблематика є предметом дослідження багатьох українських та вітчизняних науковців. Зокрема, проблеми ефективного функціонування та розвитку світового ринку послуг розглядаються в працях Заблоцької Р., Кіреєва А., Нікіфорової Н., Румянцева А., Фомичева В., Циганкової Т., Савельєва Є. та ін. Особливості розвитку інноваційної сфери, специфіка становлення світового ринку інноваційних послуг як важливої складової світогосподарського комплексу, економічна природа інновацій є предметом дослідження Александрової В. П., Бажала Ю. М., Балабанова І.Т., Власової А.М., Даника М. С., Денисенка М.П., Краснокутської Н.В., Круглової Н.Ю., Лапка О. О., Одотюка І.В., Покропівного С.Ф., Стеценка Д.М., Шовкуна І.А. та ін.

Виклад основного матеріалу. Розвиток світового господарства стає неможливим без цієї галузі, оскільки при ускладненні виробництва і насиченні ринку товарами зростає потреба в послугах. У багатьох країнах торгівля послугами займає значне місце в обсязі міжнародної торгівлі. Це зумовлено, по-перше, бурхливим розвитком сфери послуг в економічно-розвинутих країнах світу. Тут частка сфери послуг у ВВП сягає 70% і більше. По-друге, прискорене зростання міжнародної торгівлі послугами спонукала інтенсифікація інтеграційних та глобалізаційних процесів у світовому господарстві. По-третє, необхідно відмітити надзвичайно широку диверсифікацію послуг на міжнародному рівні, які все більше впливають на розвиток всіх галузей і сфер національного та інтернаціонального виробництва. Наслідком зазначених чинників стало стрімке зростання темпів торгівлі послугами на світовому ринку. Зараз на них припадає більше п'ятої частини світових експортно-імпортних операцій.

Система послуг являє собою сукупність окремих їх видів (страхові, фінансові, транспортні, туристичні, посередницькі тощо), які тісно пов'язані між собою і формують загальні тенденції розвитку ринку послуг. В свою чергу, цей ринок є частиною іншої системи – системи світового ринку. Поняття світового ринку є найважливішим серед категорій міжнародної економіки. Для того, щоб зрозуміти економіко-теоретичний зміст поняття світовий ринок послуг як складової частини світового ринку необхідно обґрунтувати його взаємозв'язок з останнім.

Світовий ринок як економічна категорія являє собою систему взаємовідносин між країнами світу в різних сферах суспільного життя, які ґрунтуються на матеріальному інтересі. Категорія взаємовідносин або, в даному контексті, міжнародних економічних відносин представляє собою сукупність зв'язків між державами, які складаються в процесі розвитку світового господарства. Головною зовнішньою ознакою існування світового ринку є міжнародна торгівля, тобто система відносин з приводу обміну товарами, технологіями, послугами між країнами. На наш погляд, поняття послуги є більш багатогранним, ніж поняття товару. Послуга представляє собою широку гамму різноманітних видів діяльності. Її доцільно розглядати як вид діяльності, який задовольняє певну людську потребу, може мати або не мати матеріальну форму, тісно пов'язаний з виробництвом товарів або повністю самостійно оформлений. Питання про місце послуги у виробничих відносинах виявляється доволі непростим. Поняття послуги слід розглядати не лише з точки зору споживчої вартості, а й вартості як специфічної виробничої відносини в умовах форми власності на засоби виробництва. Таким чином необхідно розрізняти послугу як:

- форму результату трудової діяльності, з приводу якої в суспільстві виникають виробничі відносини;
- форму виробничих відносин.

Слід відмітити, що хоча працею в послугах не створюються речі, але її результатом все ж таки є споживча вартість послуги. В процесі її реалізації виникає економічний зв'язок між виробником і споживачем та в цілому між виробництвом і споживанням. Таким чином, послуга стає суспільною споживчою вартістю

і характеризує відносини в суспільстві з приводу створення і надання певних життєвих благ.

Спірність визначення поняття послуги ускладнює розуміння такої категорії міжнародної економіки як світовий ринок послуг. Без сумніву, він є елементом складної багаторівневої системи світового ринку і тісно пов'язаний з іншими її складовими. Проте він функціонує як самостійне утворення яке має власний зміст, особливості та закономірності розвитку. Економічний зміст світового ринку послуг полягає у сукупності взаємовідносин членів міжнародного співтовариства з приводу надання послуг. До основних особливостей світового ринку послуг слід віднести наступні:

- системність розвитку, яка означає, що ринок послуг розглядається як цілісна система з багатьма складовими, пов'язаними між собою;
- чутливість до ринкових змін, причиною якої є постійні коливання в попиті та пропозиції послуг на ринку;
- висока швидкість обороту капіталу, пов'язана з коротшим виробничим циклом в сфері послуг;
- постійне зростання асортименту послуг.

Слід відмітити, що світовий ринок послуг як категорія міжнародної економіки функціонує відповідно до основних законів ринкового господарства, а саме: закону вартості, закону попиту та пропозиції, закону росту продуктивності праці, закону нагромадження, закону пропорційного розвитку. Закономірності розвитку сфери послуг слід вбачати в поступовому залученні окремих країн до світового ринку послуг, переплетенні їх економічних інтересів в цій галузі, динамізмі розвитку національних ринків послуг, що проявляється у зростанні об'ємів надання послуг.

Вагомий вплив на розвиток сфери послуг здійснює науково-технічна революція. Це пов'язано з дією наступних чинників:

1. Новітні технологічні зміни в засобах зв'язку і на транспорті перетворили на товари цілий ряд так званих нефакторних послуг. Різне зниження транспортних витрат збільшило ступінь мобільності виробників і споживачів послуг, застосування нових засобів супутникового зв'язку і відеотехніки дало можливість взагалі відмовитися від особистого контакту продавця і покупця послуги.
2. Прискорення темпів технологічного прогресу в області телекомунікацій і інформатики призвело до появи нових форм торгівлі послугами. Йдеться про міжнародний комерційний обмін інформацією, у якому або бази даних стають об'єктом зовнішньої торгівлі, або фірма в такий спосіб підтримує контакт із своїми закордонними філіями.
3. Технологічний прогрес дав змогу збільшити попит на ті види послуг, що раніше мали товарну форму. Це стосується фінансових послуг, послуг банків і страхових фірм. Застосування сучасних технологій у цій галузі дає змогу значно розширити коло клієнтів фінансових закладів і збільшити спектр наданих ними послуг.

На основі комп'ютеризації, інформаційних технологій, нових засобів комунікації виникає ряд нових послуг. Важлива роль у розвитку цієї сфери належить також зняттю великої кількості технічних бар'єрів в передачі багатьох послуг на відстань, лібералізація зовнішньоекономічних операцій. Ринок послуг є складною системою, що складається з багатьох елементів. Сьогодні в умовах розвитку науково-технічної революції, появи нових форм, методів та інструментів управління функціонуванням світового ринку важливого значення набуває сфера інноваційних послуг. До основних передумов її динамічного розвитку належать наступні:

- інтернаціоналізація світової економіки, розширення виробничої активності компаній різних країн світового співтовариства, що вимагає пошуку та впровадження нових інноваційних методів організації та управління їх діяльності на глобальному ринку;
- технологічний розвиток суспільства, удосконалення форм та методів міжнародної торгівлі товарами, що має супроводжуватись наданням нових видів високотехнологічних послуг;
- інтенсивний розвиток наукового потенціалу держав світу, що супроводжується появою нових напрямів, відкриттів, винаходів. Все це сприяє появі новітніх форм передачі, накопичення та реалізації інформації, знань, досвіду, що є неможливим без тісної взаємодії зі сферою інноваційних послуг.

Багатогранність поняття інновація значно ускладнює аналіз категорії інноваційна послуга. На нашу думку, інноваційна послуга являє собою комплекс діяльності, спрямованої на розробку та запровадження нових досягнень, технологій, форм та методів управління у різні сфери суспільного життя з метою їх оптимізації. Мова йде, в першу чергу, про діяльність у напрямі удосконалення товарів та послуг, технологічних та управлінських процесів, економічного розвитку на макрорівні. Інноваційні послуги доцільно класифікувати наступним чином:

1. В залежності від сфери застосування:

- інновації на макрорівні, що стосуються поліпшення та удосконалення всіх процесів, які сприяють ефективному функціонуванню підприємства та реалізації його продукції;
- інновації на макрорівні, що являють собою сукупність технологій, нових розробок та досягнень, здатних здійснити позитивний вплив на розвиток економіки окремої країни;
- інновації на галузевому рівні, тобто нововведення різного характеру та сфер застосування, що сприяють раціональному розвитку підприємств окремої галузі та збільшують її сукупну конкурентоспроможність;
- інновації на регіональному рівні, впровадження яких дозволяє оптимізувати економічні та неекономічні процеси, що відбуваються на рівні окремого регіону між певною групою країн;

- глобальні інновації, тобто комплекс нововведень, втілення яких сприяє розвитку глобального ринку. Йдеться, в першу чергу, про розробку та створення нових систем передачі інформаційних даних, розвитку сфери електронної торгівлі тощо.
2. В залежності від типу інновацій: економічні, технічні, наукові, виробничі, управлінські тощо.
 3. В залежності від ступеня розробки нововведень:
 - радикальні інновації, пов'язані зі значними змінами в галузі технологій або процесах управління;
 - поступові інновації, пов'язані з поетапним удосконаленням окремих товарів, технологій, поступовим введенням нових форм та методів управління окремими процесами на підприємстві;
 - соціальні інновації, що характеризуються використаннями нових досягнень у розвитку соціального захисту населення, урахування та задоволення споживчих вимог;
 - технічні інновації, які дозволяють оптимізувати виробничі процеси на окремому підприємстві і призводять в кінцевому підсумку до зниження вартості кінцевої продукції, або на рівні галузі;
 - революційні інновації, наслідком розробки та запровадження яких є спрощення доступу на ринок та покращення взаємовідносин між його учасниками.

Зважаючи на вище зазначене, ринок інноваційних послуг варто розглядати як сукупність взаємовідносин між виробниками та споживачами інноваційних послуг, що ґрунтуються на розробці та використанні нових технологій, методів, інструментів, які дозволяють оптимізувати окремі види діяльності на макро- та мікрорівні. Слід відмітити, що сьогодні країни світу вступають на шлях все більшої відкритості в сфері як економічних, так і політичних, культурних, технологічних, інформаційних відносин, що є передумовою переплетення національних економік країн світу. Зокрема, вирішення задач технологічного розвитку примушує держави об'єднувати свої зусилля в загальний процес, в рамках якого їх взаємодія і взаємовплив стають неминучими. Серед технічних аспектів переходу до глобалізації слід виділити розвиток ринку телекомунікаційних послуг, зростання швидкості передачі інформації, поява нових рішень в галузі електронно-обчислювальної техніки.

Таким чином для ефективного функціонування глобального ринку інноваційних послуг важливого значення набуває розвиток сфери інформації. На сучасному етапі для інформаційного забезпечення, включаючи сферу глобального прогнозування, характерні наступні особливості:

- значне збільшення попиту на інформацію. Багато фірм почали відчувати нестачу інформації для управління діяльністю своїх підприємств, і насамперед для визначення ринкової стратегії, розробки довгострокових програм і вибору перспективних напрямків виробництва і збуту. Підвищення попиту на інформацію викликано також загальним ускладненням структури управління компаніями, необхідністю прийняття ними аргументованих рішень на основі прогнозної інформації;
- впровадження принципово нової технології на базі швидкого розвитку електронно-обчислювальної техніки, що дозволило в розвинутих країнах створити ефективні національні і міжнародні інформаційні мережі. Про підвищення ефективності мікросхем і зменшення їхньої собівартості свідчить той факт, що знизилася ціна найдрібнішої одиниці кількості інформації;
- швидке розширення програмного забезпечення, що складає базу нової технології в інформаційних системах, навіть на фоні загальних порівняно високих темпів приросту основних складових інформатики;
- виділення сектору ділової інформації, що включає інформацію про окремі товарні ринки і ринки конкретних країн як найбільш динамічної на сьогодні частини світового інформаційного ринку.

Україна приймає активну участь у функціонуванні світового ринку інновацій. Проте тут перед нашою країною постає ряд проблем, які потребують вирішення: відсутність фінансової підтримки держави, спрямованої на розробку і впровадження різноманітних технологічних нововведень у виробництво; несприятливий інвестиційний клімат у країні, що стримує прихід в економіку значних транснаціональних корпорацій з їхніми передовими технологіями; відсутність податкових пільг для підприємств, що закупають і впроваджують у виробництво технологічні нововведення; відсутність чіткого механізму матеріального забезпечення науки та інновацій.

Забезпечення ефективного розвитку ринку інноваційних послуг в Україні передбачає значні зусилля держави у напрямі сприяння його функціонуванню. Це потребує від держави оптимізації діяльності у наступних напрямках:

- при визначенні концептуальних засад формування і розвитку ринку інноваційних послуг України потрібно враховувати основні завдання державної стратегії з цього питання, світовий та вітчизняний досвід щодо комплексного підходу до інноваційної сфери розвитку, збалансованість заходів на усіх рівнях державного управління стосовно інноваційної активності незалежних економічних суб'єктів;
- вирішення завдань щодо створення ефективної системи підтримки розвитку інноваційної діяльності та моніторингу її стану доцільно зосередити в єдиному уповноваженому державою центрі, який би зосереджував діяльність на проблемах стратегічного характеру, таких як збільшення конкурентоспроможності України та налагодження зв'язків між наукою, освітою і бізнесом;
- пошук шляхів вирішення проблем інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвитку економіки;
- внесення змін до нормативно-правових актів, що регулюють розвиток інноваційної діяльності в Україні, зокрема, до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», положення якого не дають вільного доступу до патентної інформації, що унеможливає творчу працю винахідників.

Хоча участь України у торгівлі інноваційними послугами набуває сьогодні актуального значення, проте масштаби участі України в торгівлі ліцензіями і ноу-хау поки що незначні. Необхідно відзначити, що українські покупці ліцензій останніми роками припускалися істотних помилок: вибір ліцензіарів носив формальний і суб'єктивний характер, недостатньо вивчалася кон'юнктура на міжнародному ліцензійному ринку, перевага надавалася ліцензіям не на кінцеву продукцію, а на технологічний процес тощо. Україна має визначену специфіку територіальної структури торгівлі технологіями, вектор якої спрямований із країн Західної Європи, США, Японії, а також держав СНД (особливо Росії). Азіатські, південноамериканські, африканські ринки ліцензійної торгівлі нашою державою практично не вивчені, хоча там є непогані для нас перспективи, оскільки ці регіони світу розвиваються надзвичайно динамічно. Необхідно поступово переорієнтувати ринок закупівлі ліцензій з країн найближчого зарубіжжя на інші країни, тому що держави СНД з кожним роком втрачають свої позиції в розвитку науково-технічного потенціалу, а їхні розробки старіють.

Перед Україною в сфері торгівлі ліцензіями і ноу-хау постає низка проблем, які потребують вирішення. Серед них слід відмітити наступні:

- ❑ недостатня скоординованість у здійсненні закупівлі ліцензій між різноманітними міністерствами і відомствами, відсутність фінансової підтримки держави, спрямованої на розробку і впровадження різноманітних технологічних нововведень у виробництво;
- ❑ несприятливий інвестиційний клімат у країні, що стримує прихід в економіку значних транснаціональних корпорацій з їхніми передовими технологіями;
- ❑ відсутність податкових пільг для підприємств, що закуповують і впроваджують у виробництво технологічні нововведення;
- ❑ недостатня поінформованість українських учасників ринку в сфері торгівлі ліцензіями і ноу-хау.

Для вирішення цих проблем доцільно розвивати такі напрями оптимізації галузевої і територіальної структури торгівлі ліцензіями. По-перше, надання матеріальної підтримки тим науково-дослідним інститутам, розробки яких спрямовані на впровадження в найперспективніші галузі економіки України - важке і загальне машинобудування (особливо авіакосмічну промисловість), чорну і кольорову металургію, хімічну промисловість, а також галузі, що відстають від НТП (електроніка, приладобудування, робототехніка тощо). По-друге, створення найсприятливішого інвестиційного клімату для ТНК у тих регіонах країни, у яких найбільш гостро постають соціально-економічні проблеми. По-третє, звільнення від сплати податків (на певний строк) підприємств, здатних швидко (за умови залучення як своїх, так і закордонних технологій) вийти з високо ліквідною продукцією на зовнішній ринок. По-четверте, створення централізованих і регіональних банків даних з метою поліпшення інформаційної інформованості підприємств України в сфері запропонованих на світовому ринку ліцензій і ноу-хау.

Висновки. Сучасний етап розвитку ринку інноваційних послуг дає підстави для розгляду його в якості важливого елементу системи світового ринку. Передумовами його динамічного розширення є інтернаціоналізація світової економіки, розширення виробничої активності компаній різних країн світового співтовариства, технологічний розвиток суспільства, удосконалення форм та методів міжнародної торгівлі товарами, інтенсивний розвиток наукового потенціалу держав світу, що супроводжується появою нових напрямів, відкриттів, винаходів. Все це сприяє появі новітніх форм передачі, накопичення та реалізації інформації, знань, досвіду, тобто формує попит і пропозицію на світовому ринку інноваційних послуг. Україна є одним із суб'єктів цього ринку і інтенсивне впровадження зазначених заходів може стати вирішальним фактором у забезпеченні суттєвого економічного ефекту, що дозволить нашій країні поступово зайняти відповідну її науково-технічному потенціалу нішу на світовому ринку інноваційних послуг.

Джерела та література

1. Бажал Ю. М., Оdotюк І. В., Александрова В. П., Данько М. С., Яковлев В. А. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку. - К., 2002. - 320с.
2. Бажал Ю. М., Оdotюк І. В., Данько М. С., Лапко О. О., Александрова В. П. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення: Наукова доповідь. - К. : Ін-т економічного прогнозування, 2002. - 80с.
3. Власова А.М., Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент. - К.: КНЕУ, 1997.
4. Заблоцька Р.О. Світовий ринок послуг: Підручник. - К.: Знання, 2004. - 280 с.
5. Науково-технічний потенціал України : Стан, проблеми, перспективи розвитку. - К.: ЦДПІН НАН України, 2000.
6. Румянцев А.П., Коваленко Ю.О. Міжнародна торгівля послугами: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури. - 2003.
7. Румянцев А.П., Коваленко Ю.О. Світовий ринок послуг: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури. - 2007.
8. Румянцев А.П., Коваленко Ю.О. Міжнародна торгівля послугами: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури. - 2003.
9. Федуллова Л. І., Александрова В. П., Бажал Ю. М., Данько М. С., Кузнєцова І. С. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / НАН України; Інститут економічного прогнозування / Л.І. Федуллова (ред.). - К. : Основа, 2005. - 550с.